

TALABALARNING INGLIZ TILIDAGI O'QUV MATERIALINI SAMARALI O'ZLASHTIRISHLARIDA TIL SATHLARI TIZIMLARINI YORITISH VA UNING METODIK MOHIYATI.

Ergashev Doniyor Dovronovich

ingliz tili katta o'qituvchisi,

Filologiya fakulteti, "Tillar markazi".

"Alfraganus University" nodavlat oliy ta'lim tashkiloti

ChDPU mustaqil izlanuvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22702452>

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi talabalarning ingliz tilidagi o'quv materialini samarali o'zlashtirishda til sathlari tizimini izchil yoritishning metodik ahamiyati tahlil qilinadi. Fonetik-fonologik, leksik-semantik, morfologik, sintaktik va matn-pragmatik sathlarning o'zaro bog'liqligi o'quv materialini anglash, eslab qolish hamda kommunikativ vaziyatda qo'llash jarayonlariga ta'sir etishi asoslanadi. Til birliklarini alohida emas, balki shakl, ma'no va vazifa birligida o'rgatish talabaning lingvistik bilimlarini nutqiy kompetensiyaga aylantirishga xizmat qilishi ko'rsatib beriladi.*

Kalit so'zlar: *ingliz tili, o'quv material, til sathlari, fonetika, leksika, grammatika, sintaksis, pragmatika, kommunikativ kompetensiya, metodik integratsiya.*

Abstract: *This thesis analyzes the methodological significance of presenting the system of language levels consistently in the effective acquisition of educational materials in English by students. It substantiates the influence of the interrelationship between phonetic-phonological, lexical-semantic, morphological, syntactic, and text-pragmatic levels on the processes of understanding, retaining, and applying educational materials in communicative situations. It is demonstrated that teaching language units not in isolation, but in the unity of form, meaning, and*

function, contributes to transforming students' linguistic knowledge into communicative competence.

Keywords: *English language, educational material, language levels, phonetics, lexis, grammar, syntax, pragmatics, communicative competence, methodological integration.*

Аннотация: *В данной тезисной работе анализируется методическое значение последовательного освещения системы языковых уровней в процессе эффективного усвоения студентами учебного материала на английском языке. Обосновывается влияние взаимосвязи фонетико-фонологического, лексико-семантического, морфологического, синтаксического и тексто-прагматического уровней на процессы понимания, запоминания и применения учебного материала в коммуникативных ситуациях. Показано, что изучение языковых единиц не изолированно, а в единстве формы, значения и функции способствует трансформации лингвистических знаний студентов в речевую компетенцию.*

Ключевые слова: *английский язык, учебный материал, языковые уровни, фонетика, лексика, грамматика, синтаксис, прагматика, коммуникативная компетенция, методическая интеграция.*

Ingliz tilini oliy ta'limda o'qitish jarayoni faqat so'zlar va grammatik qoidalarni o'zlashtirish bilan cheklanmaydi. Talaba o'quv materialidagi tovush, so'z, grammatik shakl, gap qurilishi, matn mazmuni va kommunikativ maqsad o'rtasidagi munosabatni anglagandagina bilimdan amaliy foydalanish imkoniga ega bo'ladi. Tilning fonetik-fonologik, leksik-semantik, morfologik, sintaktik hamda matn-pragmatik sathlari yagona tizimning o'zaro bog'langan qismlaridir. M.A.K. Halliday til birliklarining mazmuni ularning kommunikativ vazifasi bilan birgalikda ochilishini ta'kidlaydi [1]. Shu sababli ingliz tilidagi o'quv materialini sathlararo bog'lanish asosida tashkil etish talabalarning matnni tushunishi, fikrni ifodalashi va nutqiy vaziyatga mos til vositasini tanlashini yengillashtiradi.

Tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi o'quv materialini o'zlashtirishda til sathlari tizimini yoritishning metodik mohiyatini aniqlash hamda integrativ o'qitishning didaktik imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Tadqiqotda lingvistik va metodik manbalarni qiyosiy tahlil qilish, til birliklarini sathlar bo'yicha tasniflash, o'quv materialining tarkibiy xususiyatlarini kuzatish hamda pedagogik umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tahlil birligi sifatida ingliz tilidagi qisqa o'quv matnlari, dialoglar, grammatik konstruksiyalar va mavzuga oid leksik birliklar olindi. Materialni o'rganishda "shakl–ma'no–vazifa" tamoyili asosiy mezon sifatida belgilandi. Ushbu yondashuvda fonetik shakl so'zning to'g'ri idrok etilishi va talaffuzini, leksik ma'no mazmunni anglashni, grammatik va sintaktik tuzilish fikrlar o'rtasidagi munosabatni, pragmatik qatlam esa nutqning maqsadi hamda vaziyatga mosligini ifodalaydi.

Metodik tahlilda kommunikativ yondashuv, kontekst asosida o'qitish va bosqichma-bosqich murakkablashtirish tamoyillari uyg'unlashtirildi. J.C. Richards va T.S. Rodgers til o'rgatishda metod, mazmun, o'qituvchi faoliyati va talaba faoliyati o'zaro muvofiqlashtirilishi zarurligini qayd etadi [2]. Shu nuqtayi nazardan o'quv topshirig'i bir vaqtning o'zida bir necha til sathini faollashtiradigan tarzda tuzilishi metodik jihatdan maqsadga muvofiq deb qaraldi.

Tahlil natijalari til sathlarini uzviy yoritish talabani o'quv materialini bosqichma-bosqich samarali o'zlashtirishiga yordam berishini ko'rsatdi. Dastlab talaba til birligining tashqi shaklini taniydi. Masalan, yangi so'zning talaffuzi, urg'usi va yozilishi fonetik-fonologik sathda o'zlashtiriladi. Keyingi bosqichda so'zning asosiy va kontekstual ma'nosi, sinonimik yoki antonimik munosabati leksik-semantik sathda anglanadi. So'ng ushbu birlikning so'z turkumi, grammatik shakli, gapdagi vazifasi va boshqa birliklar bilan birikishi morfologik hamda sintaktik sathlarda o'rganiladi. Yakuniy bosqichda talaba birlikning muayyan matn va kommunikativ vaziyatdagi maqsadini tushunib, uni mustaqil nutqda qo'llaydi.

Bunday izchillik lug'at o'rgatishda ayniqsa muhimdir. I.S.P. Nation so'zni bilish uning shakli, ma'nosi va qo'llanish xususiyatlarini egallashni qamrab olishini

ko'rsatadi [3]. Demak, so'zning faqat tarjimasini yodlash barqaror o'zlashtirishni ta'minlamaydi. Talaba yangi birlikni eshitishi, talaffuz qilishi, grammatik shakllarda o'zgartirishi, gap va matn tarkibida qo'llashi zarur. Shu tariqa til sathlari o'rtasidagi aloqa xotirada ko'p tomonlama bog'lanish hosil qiladi.

Til sathlarini alohida mavzular sifatida o'qitish ayrim qoidalarni tez o'zlashtirishga yordam berishi mumkin, biroq bunday yondashuv bilimning real nutqqa ko'chishini har doim ham ta'minlamaydi. Masalan, talaba fe'l zamonining formulasini bilsa-da, matndagi vaqt munosabatini anglamasligi yoki muloqotda tegishli shaklni tanlay olmasligi mumkin. Integrativ yondashuv esa grammatik shaklni leksik mazmun, gap qurilishi va kommunikativ niyat bilan bog'laydi. S. Thornbury grammatikani o'rgatishda shakl, ma'no va qo'llanishning birgalikda yoritilishini samarali ta'limning muhim sharti sifatida ko'rsatadi [4].

Til sathlari tizimining metodik mohiyati talabanning tahliliy va kommunikativ faoliyatini birlashtirishida namoyon bo'ladi. O'qituvchi matn bilan ishlashda avval talaffuz va kalit so'zlarga e'tibor qaratishi, keyin grammatik tuzilish va gaplararo bog'lanishni ochib berishi, so'ng muallif maqsadi, uslub va vaziyatni tahlil qildirish orqali tushunishni chuqurlashtirishi mumkin. Bunday ketma-ketlik CEFRda belgilangan qabul qilish, yaratish, o'zaro muloqot va vositachilik faoliyatlarini rivojlantirishga mos keladi [5]. Natijada talaba til haqidagi bilimni tayyor qoida sifatida emas, ma'no yaratish vositasi sifatida qabul qiladi.

Ingliz tilidagi o'quv materialini samarali o'zlashtirish til sathlarining o'zaro bog'liqligini metodik jihatdan to'g'ri yoritishga bevosita bog'liq. Fonetik-fonologik sath birlikning shakliy idrokini, leksik-semantik sath mazmunini, morfologik va sintaktik sath grammatik munosabatlarini, matn-pragmatik sath esa kommunikativ vazifasini ochib beradi. Ushbu sathlarni integrativ asosda o'qitish talabalarning o'qib tushunish, tinglab anglash, yozish va gapirish ko'nikmalarini bir butun holda rivojlantiradi. Metodik jihatdan samarali o'quv materiali til birliklarini kontekstda, bosqichma-bosqich va kommunikativ vazifalar bilan bog'liq holda taqdim etishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Halliday M. A. K., Matthiessen C. M. I. M. An Introduction to Functional Grammar. — 3rd ed. — London: Edward Arnold, 2004. — 689 p.
2. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. — 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014. — 410 p.
3. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001. — 477 p.
4. Thornbury S. How to Teach Grammar. — Harlow: Longman, 1999. — 182 p.
5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. — 278 p.
6. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. — 5th ed. — Harlow: Pearson Education, 2015. — 446 p.